

الگوهای عدالت طلبی در ایران معاصر

مصطفی ساوه درودی

www.ketab.ir

پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
سازمان انتشارات

الگوهای عدالت طلبی در ایران معاصر

مصطفی ساوه‌درودی

نشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

چاپ اول: ۱۳۹۶

شمارگان: ۲۰۰

قیمت: ۲۰.۰۰۰ تومان

طراح جلد: ویدیا آصف‌نهیان

چاپ و صحافی: نشر

سرشناسه: ساوه‌درودی، مصطفی.

عنوان و نام پدیدآور: الگوهای عدالت‌طلبی در ایران معاصر / مصطفی ساوه‌درودی.
مشخصات نشر: تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری: ۴۱۶ص.

شابک: ۰ - ۴۰۱ - ۱۰۸ - ۶۰۰ - ۹۷۸

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا.

یادداشت: کتابنامه. یادداشت: نمایه.

موضوع: عدالت اجتماعی -- ایران -- تاریخ.

موضوع: Social justice -- Iran -- History.

موضوع: عدالت اجتماعی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام.

موضوع: Social justice -- Religious aspects -- Islam.

موضوع: ایران -- تاریخ -- قاجاریان، ۱۱۹۳-۱۳۴۴ق.

موضوع: Iran -- History -- Qajars, ۱۷۷۹-۱۹۲۵.

موضوع: ایران -- تاریخ -- پهلوی، ۱۳۰۴-۱۳۵۷.

موضوع: Iran -- History -- Pahlavi, ۱۹۲۵-۱۹۷۸.

موضوع: ایران -- تاریخ -- جمهوری اسلامی، ۱۳۵۸.

موضوع: Iran -- History -- Islamic Republic- ۱۹۷۹.

شناسه افزوده: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۶ ۱۷ الف ۲ س / ۶۷۱ HM

رده‌بندی دیوبی: ۳۰۳/۳۷۲۰۹۵۵

شماره کتابشناسی ملی: ۴۹۹۶۶۴۹

تقاطع بزرگراه شهید مدرس و خیابان شهید بهشتی، پلاک ۵۶

تلفن: ۸۸۵۰۵۴۰۲ - ۸۸۵۰۲۳۴۱

www.poiict.ir

همه حقوق محفوظ است

فهرست

پیشگفتار.....	۹
مقدمه.....	۱۳
فصل اول: کلیات چارچوب نظری پژوهش.....	۲۳
۱. پیشینه پژوهش.....	۲۵
۱-۱. منابع فارسی.....	۲۵
۱-۲. منابع انگلیسی.....	۲۹
۲. ویژگی‌های پژوهش.....	۳۴
۳. الگوی پژوهش.....	۳۵
فصل دوم: چارچوب مفهومی عدالت.....	۶۳
۱. مفهوم عدل و عدالت.....	۶۵
۲. عدالت در اسلام.....	۷۱
۲-۱. عدالت در قرآن.....	۷۱
۲-۲. عدالت در نگاه پیامبر اکرم (ص).....	۷۴
۲-۳. عدالت از نگاه امام علی (ع).....	۷۸
۲-۴. عدالت در اندیشه‌های اسلامی.....	۸۱
فصل سوم: عدالت‌طلبی جریان‌های فکری - سیاسی ایران در دوران قاجار.....	۹۱
۱. لیبرالیسم در دوران قاجار.....	۱۰۳
۱-۱. مبانی نظری و ایدئولوژی لیبرالیسم.....	۱۰۳
۱-۲. طبقات و اقشار اجتماعی حامی لیبرالیسم.....	۱۰۹

۱-۳. جریان لیبرالیسم و عدالت‌طلبی.....	۱۱۱
۲. اسلام‌گرایی در دوران قاجار.....	۱۲۹
۲-۱. مبانی نظری و ایدئولوژی اسلام‌گرایی.....	۱۲۹
۲-۲. طبقات و اقشار اجتماعی حامی اسلام‌گرایی.....	۱۳۴
۲-۳. جریان اسلام‌گرایی و عدالت‌طلبی.....	۱۳۵
۳. سوسیالیسم در دوران قاجار.....	۱۴۳
۳-۱. مبانی نظری و ایدئولوژی سوسیالیسم.....	۱۴۳
۳-۲. طبقات و اقشار اجتماعی حامی سوسیالیسم.....	۱۴۷
۳-۳. جریان سوسیالیسم و عدالت‌طلبی.....	۱۵۰
۴. نتایج حاصل از رقابت سه جریان.....	۱۵۲
فصل چهارم: عدالت‌طلبی جریان‌های فکری-سیاسی در دوران پهلوی.....	۱۵۷
۱. لیبرالیسم در ایران پهلوی.....	۱۶۰
۱-۱. مبانی نظری و ایدئولوژی لیبرالیسم.....	۱۶۰
۱-۲. طبقات و اقشار حامی لیبرالیسم.....	۱۶۳
۱-۳. جریان لیبرالیسم و عدالت‌طلبی.....	۱۶۵
۲. اسلام‌گرایی در دوران پهلوی.....	۱۷۰
۲-۱. مبانی نظری و ایدئولوژی اسلام‌گرایی.....	۱۷۰
۲-۲. طبقات و اقشار حامی اسلام‌گرایی.....	۱۷۳
۲-۳. جریان اسلام‌گرایی و عدالت‌طلبی.....	۱۷۴
۳. سوسیالیسم در دوران پهلوی.....	۱۹۸
۳-۱. مبانی نظری و ایدئولوژی سوسیالیسم.....	۱۹۸
۳-۲. طبقات و اقشار حامی سوسیالیسم.....	۲۰۰
۳-۳. جریان سوسیالیسم و عدالت‌طلبی.....	۲۰۲
۴. نتایج حاصل از رقابت سه جریان.....	۲۳۹
فصل پنجم: عدالت‌طلبی جریان‌های سیاسی در دوران جمهوری اسلامی ایران... ۲۴۳	
۱. لیبرالیسم در دوران جمهوری اسلامی ایران.....	۲۴۷
۱-۱. مبانی نظری و ایدئولوژی لیبرالیسم.....	۲۴۷
۱-۲. طبقات و اقشار اجتماعی حامی لیبرالیسم.....	۲۴۹

۲۵۱	۱-۳. جریان لیبرالیسم و عدالت‌طلبی
۲۷۱	۲. اسلام‌گرایی در دوران جمهوری اسلامی ایران
۲۷۱	۲-۱. مبانی نظری و ایدئولوژی اسلام‌گرایی
۲۷۴	۲-۲. طبقات و اقشار اجتماعی حامی اسلام‌گرایی
۲۷۵	۲-۳. جریان اسلام‌گرایی و عدالت‌طلبی
۳۳۲	۳. سوسیالیسم در دوران جمهوری اسلامی ایران
۳۳۲	۳-۱. مبانی نظری و ایدئولوژی سوسیالیسم
۳۳۳	۳-۲. طبقات و اقشار اجتماعی حامی سوسیالیسم
۳۳۵	۳-۳. جریان سوسیالیسم و عدالت‌طلبی
۳۳۹	۴. نتایج حاصل از رقابت سه جریان
۳۴۷	۵. تجزیه، تحلیل و نتیجه‌گیری
۳۷۹	کتابنامه
۳۷۹	۱. فارسی
۳۸۷	۲. نشریات
۳۸۷	۳. لاتین
۳۸۸	۴. منابع اینترنتی
۳۸۹	فهرست آیات
۳۹۱	فهرست روایات
۳۹۳	نمایه
۴۰۳	نمایه موضوعی

پیشگفتار

در پرتو پیروزی انقلاب عظیم اسلامی ایران، بار دیگر دین، به‌ویژه تعالیم متعالی اسلام، به‌عنوان عارف‌رهای بخش در عرصه حیات انسان معاصر ظاهر شد. تجدید این پدیده‌ها بر سویی سبب بیداری و خودباوری ملت‌های مسلمان شد و از دیگر سو باعث نمایان‌تر شدن سست‌پایگی مسلک‌ها و مکتب‌های بشرساخته و نظام‌های مبتنی بر آن‌ها در میان ملل دیگر گشت.

بایستگی بسط تحقیق و مطالبه معارف و منسجم، نظریه‌پروری و نوآوری در زمینه مبانی معارف دینی و نظامات اجتماعی مبنی بر آن و ضرورت پرداخت علمی و روزآمد به «حوادث واقعه فکری»، و تازان شرایط کنونی و درخور این رستخیز رهای بخش و نیز لزوم آسیب‌شناسی فرهنگ، علم، دفاع درست و دقیق از دین و زدودن پیرایه‌های موهوم و موهون از ساحت فقه آن و صیانت از هویت فرهنگی و سلامت فکری اقشار تحصیل‌کرده و سلسله عنوان کشور، تأسیس نهاد علمی- پژوهشی محض و کارآمدی را فرض می‌مود.

به اقتضای ضرورت‌های پیش‌گفته، حسب الامر رهبر فرهیخته انقلاب اسلامی آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) و با تلاش فراوان آیت‌الله علی‌اکبر رشاد، «پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی» به عنوان نهادی علمی- فکری، دانشگاهی- حوزوی در سال ۱۳۷۳ تأسیس شد.

پژوهشگاه دارای شخصیت حقوقی مستقل و در حکم نهاد عمومی و غیردولتی است که اکنون در قالب چهار پژوهشگاه «حکمت و دین‌پژوهی»،

«نظام‌های اسلامی»، «فرهنگ و مطالعات اجتماعی» و «دانشنامه‌نگاری دینی» و چند مؤسسه وابسته، برای تحقق اهداف مذکور در اساسنامه مصوب خود، فعالیت می‌کند.

«پژوهشکده فرهنگ و مطالعات اجتماعی» که متشکل از پنج گروه «فرهنگ پژوهی»، «مطالعات انقلاب اسلامی»، «تاریخ و تمدن»، «غرب‌شناسی» و «ادبیات اندیشه» است، می‌کوشد زمینه تولید آثاری متن‌با جهت‌گیری انتقادی و نوآورانه را در مورد مسائل حوزه‌های یادشده فراهم سازد. ^۱ «پژوهشکده فرهنگ و قلمرو مطالعاتی گروه مطالعات انقلاب اسلامی عبارت از:

۱. تبیین «بانی معرفت» نظری و ریشه‌های انقلاب اسلامی (مبانی انقلاب اسلامی)؛

۲. تبیین، بررسی و ترسیم نظریه‌های انقلاب و انقلاب اسلامی و روش‌شناسی‌های انقلاب و انقلاب اسلامی (نظریه‌ها و روش‌ها)؛

۳. پیشینه‌پژوهی، کنونی‌پژوهی و آینده‌پژوهی انقلاب اسلامی و جمهوری اسلامی ایران (فرایندپژوهی انقلاب اسلامی در ایران و جمهوری اسلامی ایران)؛

۴. جامعه‌شناسی و جریان‌شناسی انقلاب اسلامی و جمهوری اسلامی ایران (گفتمان‌ها و شخصیت‌ها)؛

۵. مطالعه دستاوردها و چالش‌ها (آسیب‌شناسی و راهکارهای)؛

۶. مطالعات محیط پیرامونی انقلاب اسلامی و جمهوری اسلامی ایران (محیط پیرامونی)؛

۷. رصد و نقد رفتار و عملکرد کارگزاران و ارائه راهبردهای مناسب برای تحکیم، تداوم و تکامل انقلاب و نظام اسلامی (رصد و نقد)؛

اثر حاضر نتیجه تأملات و تلاش علمی محقق ارجمند جناب آقای دکتر مصطفی ساوه‌درودی در گروه مطالعات انقلاب اسلامی پژوهشکده فرهنگ و مطالعات اجتماعی است، به موضوع الگوهای عدالت‌طلبی در جریان‌های

فکری- سیاسی ایران معاصر می‌پردازد.

مصطفی ساوه‌درودی دارای دکترای علوم سیاسی با گرایش جامعه‌شناسی در حوزه تخصصی مسائل ایران از دانشگاه علامه طباطبائی^۱ و عضو هیئت علمی دانشگاه فارابی است. وی دارای تألیف‌های متعدد در قالب کتاب و مقالات تخصصی است که از جمله آنها می‌توان به کتاب جامعه‌شناسی سیاسی ایران معاصر و جریان‌شناسی فکری- سیاسی ایران معاصر و همچنین مقالات علمی- پژوهشی با عناوین عدالت در اندیشه متفکران اسلامی، بررسی جریان فکری- سیاسی، لیبرالیسم در ایران و روان‌شناسی گروه‌های سیاسی اشاره داشت.

اثر حاضر به با حوار الگوهای عدالت‌طلبی در جریان‌های فکری- سیاسی ایران ارائه می‌شود. یک دیدگاه دیگر از آثار محقق است که تلاش دارد نگاه سه جریان لیبرالیسم، اسلام‌گرایان، سوسیالیسم را به مسئله عدالت واکاوی کند. هدف اصلی کتاب، آشنایی خوانندگان با مهم‌ترین نظریات این سه جریان فکری- سیاسی در حوزه عدالت در فضای فکری- سیاسی ایران معاصر است و در مقام پاسخ به این سؤال است که نقطه‌کانونی گفتار عدالت‌طلبی در دو سطح نظری و عملی، نزد این سه جریان چه بوده است؟ مؤلف فرضیه خود را بر دو محور زیر قرار داده است:

۱. نقطه‌کانونی گفتار عدالت‌طلبی در ایران معاصر در سطح نظری نزد لیبرالیست‌ها «قانون‌گرایی»، نزد سوسیالیست‌ها «مساوات» و نزد اسلام‌گرایان «اعتدال» بوده است.

۲. نقطه‌کانونی گفتار عدالت‌طلبی در ایران معاصر در سطح عملی نزد لیبرالیست‌ها «دفاع از حقوق شهروندی»، نزد سوسیالیست‌ها «دفاع از کارگران و دهقانان» و نزد اسلام‌گرایان «دفاع از مستضعفین و مبارزه با فقر» بوده است. در کتاب حاضر با بهره‌گیری از روش توصیفی- تحلیلی و شیوه اسنادی تلاش شده است از منابع دست اول و موجود کتابخانه ملی ایران، آرشیو مرکز اسناد انقلاب اسلامی، دانشگاه‌هایی مانند علامه، تهران و مرکز اسناد و مدارک

وزارت علوم (نگهداری پایان‌نامه‌های دانشجویی) استفاده شود. علاوه بر آن دسترسی سریع و آسان به اینترنت یکی از مهم‌ترین منابع مورد استفاده محقق بوده که بیشترین بهره را از مقالات مندرج در سایت‌های مختلف از جمله SID و اندیشه برده است.

بر خود لازم می‌دانیم از تلاش‌های علمی و ارزشمند محقق محترم، جناب آقای دکتر مصطفی ساوه‌درویدی قدردانی و تشکر نماییم؛ همچنین از شورای علمی گروه مطالعات انقلاب اسلامی آقایان حجت‌الاسلام والمسلمین علی ذرعلی، دکتر علی دارابی، دکتر مظفر نامدار، دکتر محمد شفیع‌فر، دکتر منوچهر محمدی، دکتر محمود مهام، حجت‌الاسلام والمسلمین محمدحسن رحیمیان، دکتر علیرضا سلیمی، دکتر علی‌اکبر شیریانی و نیز ارزیابان محترم این مجله، آقایان دکتر علی دارابی و دکتر اکبر اشرفی که با ارائه نظرهای ارزشمند خود بر عرایض این اثر افزودند، کمال سپاس و امتنان را داریم. از سازمان محترم انتشارات که در آبادسازی و چاپ اثر، مجدانه تلاش نمودند سپاسگزاریم. در خاتمه امیدواریم نظرها و دیدگاه‌های خوانندگان عزیز و علاقه‌مندان، ما را در اصلاح و تکمیل این اثر و تولید آثار گرانسنگ دیگر یاری رسانند.

گروه مطالعات انقلاب اسلامی

پژوهشکده فرهنگ و مطالعات اجتماعی